

ZDENĚK (ZDENKO) FIBICH

21. 12. 1850 - 15. 10. 1900

Trojici českých národních hudebních klasiků uzavírá Zdeněk Fibich. Po Smetanovi a Dvořákovi je nejvýraznějším českým skladatelem druhé poloviny 19. století, je autorem zvláště oper, orchestrálních a klavírních skladeb; jeho koncertní i jevištní melodramata patří mezi nejnáročnější a nejefektivnější skladby vůbec. Je mistrem scénického melodramu a lyrické miniatury. V oblasti melodramu mu patří světový primát.

Fibichův otec byl lesmistrem, sloužil na panství hraběte Auersperga. Matka pocházela z kultivované německy mluvící rodiny, původem z Vídně. Zdeněk Fibich se narodil 21. prosince ve Všebořicích u Dolních Karlovic, kde prožil šťastné dětství v lesnatém kraji v okolí Všebořic a poté Libáně, kam byl jeho otec přeložen. Dětství prožité v úzkém kontaktu s přírodou mělo vliv na utváření jeho povahy - básnivost a jisté samotářství se odrážejí i ve Fibichově díle.

Vyrůstal v kulturním podnětném prostředí, dostalo se mu pečlivého všeobecného i odborného vzdělání. Do roku 1859 byl vyučován matkou, v letech 1859-1862 navštěvoval Hermanovu Öffentliche Hauptschule, později (1862-63) akademické gymnázium ve Vídni a druhou a třetí třídu českého gymnázia vychodil na pražské Malé Straně. Matka ho doma učila hrát na piano a podpořen místním knězem Františkem Černým napsal v roce 1862 i svou první skladbu *Pange lingua*.

V Praze navštěvoval (1864-5) soukromý hudební institut Zikmunda Kolečovského (založený 1860), varhaníka od Sv. Ignáce, a dva roky studoval v hudební škole B. Smetany. Do té doby spadají jeho první skladatelské pokusy. Kolem roku 1865 napsal asi 50 skladeb, nejčastěji klavírní kusy (jeden z nich byl uveřejněn jako jeho op.1) a písně, ale skládal i ouvertury a další příležitostné skladby.

Jeho vzdělávání pokračovalo v Lipsku na konzervatoři (1865-7), kde studoval hru na klavír u Moschelesa a harmonii, později také kontrapunkt soukromě u Jadassohna, který podporoval zájem o díla J. S. Bacha. Také vliv Mendelssohna je zřejmý v klavírních dílech z této doby (např. ve *Scherzu e moll pro klavír*, vydaném v

Lipsku pravděpodobně 1866 jako jeho op. 4). Kromě písní a další symfonie složil v Lipsku tři opery, z toho dvě komické ke svým vlastním textům.

Po pěti měsících v Paříži (1868-9), kde si vydělával na živobytí výukou hry na klavír v šlechtických rodinách a kde se začal zajímat o výtvarné umění a sochařství, zakončil svá studia v Mannheimu (1869-70) pod vedením dirigenta Vincenza Lachnera.

Po svém návratu do Čech žil nejprve se svými rodiči v obci Žáky (1870-71), později se natrvalo usadil v Praze, kde se věnoval především skladbě.

Na jaře 1873 se Fibich oženil s Růženou Hanušovou a na podzim nastoupil na místo sbormistra ve Vilniusu v Litvě. Tam se v roce 1874 narodila dvojčata Richard a Elsa. Richard ovšem umřel během několika hodin po porodu a Elsa o dva roky později. Po návratu do Prahy zemřela na podzim i sama Fibichova žena. O rok později se znovu oženil s její sestrou Alžbětou (1846-1901), známou českou dramatickou pěvkyní. Betty Fibichová vynikala sytým hlubokým altem temného zbarvení a byla vynikající představitelkou smetanovských rolí, zpívala i ve Fibichových operách. V nepříliš šťastném manželství se narodil syn Richard (1876-1950).

V Praze se Fibich nejprve pokusil žít jako zástupce dirigenta a sbormistr v Prozatímním divadle (1875-78), kde musel dirigovat především operety, a později jako sbormistr ruské ortodoxní církve (1878-81), což shledal příjemnějším a méně náročným na čas. Poté plynuly jeho příjmy pouze ze skladeb a soukromých hodin (Bennewitzovi se nepodařilo získat pro něj místo na pražské konzervatoři). V posledním roce života působil jako dramaturg v Národním divadle. V podstatě se mu nepodařilo během celého života získat pevné povolání

Nejbohatší byla Fibichova činnost skladatelská. Během svého ne příliš dlouhého života vytvořil přes 600 skladeb, do dějin české hudby se zapsal především jako autor dramatický, vytvořil sedm oper, šest melodramů, významná je i řada skladeb orchestrálních, symfonií, symfonických básní, ouvertur, suit a dalších instrumentálních forem, množství skladeb klavírních i vokálních.

Fibichovi nelze upřít skutečné kvality skladatele. Jeho talent a zájmy byly všestranné. Z českých romantiků byl nejvzdělanější. Byl kultivovaným mužem s porozuměním pro umění a literaturu stejně jako s širokým povědomím historických souvislostí. Mezi své přátele počítal básníka Jaroslava Vrchlického a estetika Otakara Hostinského, kteří pro něj napsali jedny z nejlepších českých libret 19. století. V rozvíjení koncertního melodramatu jako do té doby neprozkoumaného výrazového

prostředku dosáhl značné popularity, a připravil si tak cestu pro dosažení jedinečného výtvoru - trilogii jevištního melodramatu *Hippodamia* (1888-91).

Fibich je autorem šesti koncertních melodramů - *Štědrý den* (1875) a *Vodník* (1883) na motivy českých lidových balad v básnickém zpracování K. J. Erbena, *Pomsta květin*, *Věčnost*, *Královna Emma* a *Hakon*. Čtyři byly pojaty jako melodramy klavírní, *Vodník* a *Hakon* jsou melodramy orchestrální, *Štědrý den* byl instrumentován dodatečně. V melodramech vyřešil Fibich osobitě spojení recitovaného slova a hudby.

V osmdesátých letech vytvořil Fibich rozsáhlou operu *Nevěsta messinská* (1883), dílo vyvrátěho dramatika, plné monumentalitě a tragického slohu. Oficiální kritika se k dílu stavěla odmítavě, byl mu vytýkán vliv německé hudby, především Wagnera. Je skutečností, že většina Fibichova vzdělání a hudebního růstu byla spojena s německou kulturou, jeho hudebními vzory byli Weber, Schumann a Wagner, část svého života se vyjadřoval německy, jeho první opery a 170 písní byly v němčině. Také upřednostňoval německý tvar svého křestního jména - Zdenko.

Ve své tvorbě se Fibich nevyhýbal českým námětům, ale více než polovina jevištních děl je psána na motivy evropských autorů (Schiller, Byron, Shakespeare). Vedle *Nevěsty messinské* (O. Hostinský podle F. Schillera) vytvořil opery *Blaník* (E. Krásnohorská), *Bouře* (J. Vrchlický podle W. Shakespeara), *Hedy* (A. Schulzová podle Byrona), *Šárka* (A. Schulzová) aj. Z orchestrálních děl jsou lze uvést koncertní přehledy *Noc na Karlštejně*, *Komenský*, *Oldřich a Božena*, symfonické básně *Othello*, *Záboj*, *Slavoj a Luděk* (podle Rukopisu královédvorského), *Toman a lesní panna*.

Známa je orchestrální selanka *V podvečer* (1893), která je úsměvným výrazem Fibichova osobního štěstí a obrazem poklidné večerní přírody na Žofíně. Houslový virtuos Jan Kubelík zpopularizoval nejlíbeznější melodii této skladby pod francouzským názvem *Poeme* (tj. báseň) pro housle a orchestr. Poem se stal nejznámější Fibichovou melodií na světě a byl uváděn v nejrůznějších provedeních. Začátkem devadesátých let nastal ve Fibichově životě i díle náhlý obrat. Důvodem byla vášnivá láska k žákyni Anežce Schulzové. Vztah se stal osou posledního desetiletí Fibichova života a bez ohledu na společenské konvence vydržel do konce jeho života. Anežka se stala autorkou libret pozdějších Fibichových oper, napsala o Fibichovi první německou knihu. Bezprostředním odrazem Fibichovy lásky je jeho nejrozsáhlejší klavírní cyklus *Nálady, dojmy a upomínky* (1892-99), který je jakýmsi erotickým deníkem určeným právě Anežce. Obsahuje několik set drobných skladeb, nápadů a hříček (vyšlo celkem 376 čísel).

Vztah k Anežce byl inspirací pro Fibichovu tvorbu až do konce jeho života. Zdeněk Fibich zemřel po krátké nemoci ve věku necelých padesáti let 15. října 1900 v Praze.

V roce 2000 oslavujeme dvojí jubileum Zdeňka Fibicha - 150 let narození a 100 let úmrtí. Jeho jubileu bude věnována řada kulturních akcí u nás, mezinárodní oslavy Zdeňka Fibicha se staly součástí oficiálního programu hudebních akcí Praha 2000 a dvojí výročí bylo zařazeno mezi významná výročí UNESCO.